

նախ քան բուն մեր կնիքին անցնին, — այն է ժողովրդի մեր Ազգէի այս կանոնը նկատողութիւնն էն մեր «Ազգ. Առտ.» խնամոց, — ըստ կնքեան անկողը եր: Եթէ ուրէ՛ր որեւէ նշան չգտնուէր՝ բռնակոն էր Տայիցուածք մ'արձակէր այս կանոնոց վրայ: Եւ եկեղեցական բարեկարգութեան նաեւ միշտ ճանութեամբ կը տեսնուէր անմիջապէս՝ որ ոչ թէ Ազգէի կամ առաջին զարան կրնան ըլլալ, այլ անոնց մէծ մասն առ առուելն նկիւնըդ գարու կրնար գրուած ըլլալ: Եւ սակայն նշխարաբար այս պատմութիւնը Չամբանէն՝ սկսեալ աննախորդ գրութեանց մէջ իսկ կը գրուենք: Չաքարոյի եւ իւր ընկերաց զոյցն իբրեւ Չաքարոյի այս պատմութիւնը Չամբանէն այն երեքգրեան անըպետը լինընելու, որ կը բաժնէ Ս. Գրիգորի Լուսաւորչի ձեռագ Նայոց լիակատար զարնը՝ առաջելոց մասնաւորէն Էւ ի մասնաւոր Ազգէն: Օրինակի համար Արէլ արքեպ. Միտիքոսեանցի Նայ եկեղեցւոյ ժողովոց պատմութեան առաջին գլուխը կը գրուէ: «Թաղէս Առաքեալ նախաբաւարովէն իբրեւ «առաջին կանոնադիր Եկեղեցւոյս մերոյ, և ուր գրուած են՝ «Ի՞նչ տեղ համարութեամբ» Ազգէի կանոնք իբրեւ հարազատ անգրասիրի կանոնք Նայ եկեղեցւոյ: Նաեւ նորագոյն ժամանակներս այս կանոնք առնուած կը տեսնենք իբրեւ ապացոյց Առաջին գարու Նայ եկեղեցւոյ նաեւ գրուող պատմութեան մը գոյութեան:

Աւերջին գրութիւնը ի հարկէ առելի զգուշ են այս մասին: Այսպէս Է. Բարսեղ Արք. Առաքեան Ազաթանդեղեաց զոյց քննութեան մէջ խօսելով Չաքարի եւ ընկերաց զոյցին վրայ կը գրէ: «Իսկ Նայ. եկեղեցւոյ ժողովոց Լուսաւորչի մէջ Թաղէս Առաքելոյն վերաբրուած 29 Յօդուածով Օրենսդրութիւնն մի կա կայ, որուն գործն է Չաքարիս Սիւնեաց առաջին եպիսկոպոսն, զիւն ըսք Այոսիսեան յիշատակարանին . . . : Արքայոյ Օրենսդրութիւնն պէպէս կանոններ կը սահմանէ եպիսկոպոսայ, քահանայից եւ ժողովրդեան համար, ուստի՛ ինչ վնչ մննորդոց, յայտնի ապացոյց է այդ ժամանակի Նայ. եկեղեցական դասակարգութեան կամ նորիկարաւորութեան միջ եւս: Ըստ իրականի է նիկն վնչ ունարդոց, թելութիւնը, վան զի առ առուելն ի գարու յազուած կցիտուր անվտանգեական մ'այսպիսի Ազգաբաւ յկատմամբ մի ին խնդրոյ մէջ որեւէ կիտա ըունի: Ի՞նչ մ'եղար խօսելով Բուզանդայ մէջ խօսքին վրայ: — ուր կ'ըսուի թէ «Ի տարածութիւն Թաղէտի Առաքելոյ և նորուն յեկոյ և ի մտադիրութիւնն նիկն Ի կատարում վարդապետութեան Գրիգորի, որքէն «Ի ձեռն այլոցն գրեցաւ. . .» —) կը գտնենք սա գիտողութիւնը: «Թեպէտ Թաղէս Առաքելոյն Պատմութիւնն զուր» ամբողջ գրաւոր երկու սիրութիւն մի հասած է զժամանակագր ձեռքեր-

նիս, սակայն մէկ կողմէն յանձն Առտուլոյ՝ Կորն Չաքարի այլոյնքով յետուի գրուած իմ յօդուածով Անհանապարտութիւնն . . . իսկ միւս կողմէն ալ այլեւայլ յիշատակարաններէ հանուած բազմաթիւ եպիսկոպոսաց անուանք իրենց պատմութեամբ հանգերը . . . կը թուին երաշխաւորել մեզ այնպիսի կեղծեցական պատմութեան գոյութիւնը:»

Երբ աշուշտ ոչ ըբ ըսելիք ունի այն կարծեաց թէ Բուզանդայ յիշեալ խօսքն կրնայ հանուիլ սա եղբակցութիւնը թէ Ազգէնն մինչև Գրիգորի օրերը ներկայացընող պատմութիւնն մը — մէկ թէ շատ գործեր՝ այն խնդրէն զուրս է, — կ'երևայ թէ է ծանօթ էր Ե գարու: Միայն թէ այսպիսի եղբակցութեան նեցուկ մ'անհնելին չի կրնար ըլլալ Ազգիկ Անհանապարտութիւնն, որ շատ ուշ ծանօթացած անվտանգեական միջ է, և է նկատողութիւնն մը «Ազգ. Առտ. խնամոց»: Այս բանն՝ զոր արդէն յիշած էինք յիշեալ գրոց մեր մասնախախտական անխարկին մէջ՝, այսժ՛ պիտի պարզենք մանրամասն համեմատութեամբ այն կանոնաց աղբրերուն:

(Չարանակից) Է. Յ. Յ.

Լ Ե Ն Ո Ւ Ր Ա Ն Ե Ա Վ Ա Ն

ՍԵՐՈՒՆ ՓՈՒՐՈՒՆՈՒ ԲՈՒՐՆ ԿՆ ՀՆՆԵՐԵՆ ՄԷՂ

17) Թառ. (արմ. է) խնելու աման, բաժակ (Մ. Կաղ. Ա, 185, ժ գար. Առքան՝ ժԳ գար.) արաբ. سلس բաժակ. (քրդերէն [88, պալ. 188], նաեւ سلس [888 եւ ան [888A, որմէ խաւ. գաղղ. քերտ. tassé, tassé, Tasse, տաննէ ալ պարսկերէն [887 (= Նայ. ուղտ) բառէն:

18) Թափաթ. (արմ. ս) դագաղ. (ըստ վն. Բառ. անգամ՝ մը գործածուած Ստոյն-Կալիսթենեայ մէջ՝ Ե գարէն.) արաբ. تاج تاجات արկը, դագաղ, արաբերէն تاج تاجات (Երբ. ԴՂԴ) բառէն, վերջին ալ եգիպտ. [նե բառէն (ZDMG, XLVI, 123.)

86) Bezz. Beir. I, 289, որուն համեմատ՝ այս սեմական բառերն «սովորական կենաց մէջ շին գործածուեր», Այս բառն պարսկերէնին մէջն ալ կը գործածուեր անուշաւ, և անկէ Լայոց եկած:]

19) Թարտոս կամ Թարտ, եգիպտական դառն. (Բժշկարանը՝ ժԳ—ժԵ գար. Գիրք

Հմտ. «Հանգի Բ», 1891, Թ. 8, էջ 217: 86-ս նաեւ վերը՝ էջ Թ. 1, էջ 2:

1 Գրամ. Ա, էջ 285—289:
 2 Թա Արքեպ. 1878, էջ 401—406. Ե առանձին գրքով (Գրամ. Ժողովուրդ Լայ. Եկեղ. Ազգաբաւ 1878) էջ 9—18:
 3 Ազգիկանգրէս եւ իւր բազմաբարեան գոյնոյնքը: Վեհա. 1890, էջ 185:
 4 Անդ. էջ 276:

վատ. էջ 22, 1, 2, 5. ԹԳ դար.) արաւ. تارتوس tartous, Երբէք լեզ լուբիթ, եգիպտոսյան. (Low, Aram. PA p. 394.)

20) Լուս, Լուբիթ, մանրաբանիւց. (Գօշ, էջ 46, 47, ԹԳ դար.) Լուս (Բժշկարանք՝ ԹԳ ԹԵ դար.) արաւ. لوب (արամերէն ԽՈՒԹ բառէն, Fränkel, p. 145), պարսկ. lubiya, Լուբիս (արամերէնէն), Երբէք. Լոբոլ.

21) Լուս, Լուբիլ. (Տիւն եւ սովորական բառ.) ըստ ձեւին եւ նշանակութեան կը յարմար Տիւն-արաւ չ. բառին, բայց փոխառութիւն ԹԳ ԹԵ դարէն Տոս անՏնար է. Ուստի նմանութիւնը լո՞ք պատահական է.?

22) Լուս, Լարա. arab. = sbaglio. (սխալանք.) որմէ Խուսիլ կամ Խուսիլ, սխալիլ (Կերտ, Լարա. ԹԳ դար.) արաւ. لاراء

23) Լուս, Լուս. սխալ (Ոսկիփորիկ՝ ԹԳ դարէն ծայրը.) Խոստովանիւն, սխալութիւն, արաւ. لاجاج

24) Կուս. զգեստ. Կուսիլ, Կուսիլ զգեստ. (Վերջ շարանից, պլուսպլ զարուց գործ.) չէ Խ արաւ, Կամիս Կուսիլ, Կուսիլ, պլու մաս նաւանգ Խ արաւ. قاميس qamis Կուսիլ, Լաս, camisia.

25) Կուս, Կուս. (արմ. է.) միգասան, (Միլիթ. Հերացի, ԹԳ դար.) արաւ. كوراس qaras միգասան.

26) Կուս. միջնորդ բաղն. (Կերտ. Շնորհ. եւ Լարա. ԹԳ դար.) արաւ. كاسه qasvâd, Ասիէ Խոստովանիւն, որ ըստ Վեն. Բառ. կը փոխուի Ոսկիւ. Մեկն. Մասն. (ուց. Վենետ. 1826), Բ, էջ 569, 12 (Ե դարէն .)

Այս տեղն է՝ "եւ պիւնափ Խոստովանիւն բանն եւ գործն անամթութեան Կուսիլ. . . Խայց յայն բնագրին մէջ. (սեռ Joh. Chrysost. ed. Migne, Vol. VII, Paris, I, p 426, 13 վ) պոպկե տ. Կուսիլ յայն անամթութեան Կուսիլ գործնն.) ուստի Խոստովանիւն բառին զիմացը բառն մը չկայ բնագրին մէջ: Բայց աստի պատեղ կանանց լրտութեան եւ անամթութեան վրայ է իսգըն, բայց ոչ Կուսիլ կուստովանիւն: Ուստի այս բառն կամ յետոյ մուծուած է Տոս, կամ պայտղ պէտք է կարգալ:

27) Կուս. բերդ. (Կերտ. Շնորհ.: Մոսթ. Ուս. ԹԳ դար. Վրաց պատմ. ԹԳ կամ ԹԳ դար.) արաւ. كاسه qal'at, պարսկ. kilat, սեթ. galle, չառ եւն: Ասիէ Հոստովանիլ (բերդ Հոստովանիլ = արաւ. qal'at arrum, տիկ. Rum qal'esi. Գարիբերի Տրատարական 1293էն եղած սրբ.

բարանիւ վրայ (Carrrière, Reliquaire arm. p. 22.) "Հոստովանիլ" եւ շրջաբանութեամբ "Կուս Խոստովանիլ"

28) Կուսիլ. Կուսիլ. անագ. (Միւ. Արիւլ. ԹԳ դար.) արաւ. كاسه qal'at, տիկ. qalasi, պալ. kalat, սեթ. kala եւն.

29) Կուստով. (սեռ. Կուստով.) ընկերացի կուսանի (Կերտ. էջ 146, 9, 15. Ը դար.) Ստեփ. Ասող. տպ. փար. 1859, էջ 133, 1 վ. (ԹԱ դար.) արաւ. كاسه qaras (յը. Կուս բառին)

30) Հեղուկ կամ հեղուկ. սեռնական. (Վարդան, ԹԳ դար. Արշալէ Հ. Գ. Հերակ, տպ. Վենետ. 1881, էջ 17, 20, 22.) արաւ. حجاب hajib (hejib.)

31) Հեղուկ. պաշարուած. (Մարգ. արեւ. զայ, ԹԳ դար.) կամ Խոս (Վարդան, էջ 114, 4 վ.) Խոսերէս պաշարել. (Թալմ. Մեծոք. տպ. փար. 1860, էջ 14, 72.) արաւ. حارس hajir պաշարուած:

32) Հոստովանիւն. պլու օր. Կուստովանիւն, Կուստով. Կուստով. (Մ. Սար. Աշխ. տպ. Վենետ. էջ 612, 25. տես վերը՝ Թ. 7.) արաւ. دهنه duhn al hinna Տեղանիլ իւշ:

33) Մուս. (սեռ. Կուսիլ.) վարանք, կերան՝ անամթութեան զաշարել կնոջ սուած ինչը. (Միւ. Կուստովանագիրը, ԹԳ դար. բուն Տայեթ ինչ Կուստով.) արաւ. ماثر, սարթ. maθra.

Կնոջ բերած օժիւրը կը կոչուի Կուստով (սեռ. Կուստով) = Կուս. Կուսիլ.

34) [Մուս, արաբական իւշ կամ բոյս մը. արաւ. ماله malâh, Եւն. μαλόβαθρον, Լատ. malobathrum. սանկու. tamalapattra (= Ցամալայի տերեւ.) (")

Շատ փարսկուսական է: Այս բառը կը գտնուի միայն ի Սար. Աշխ. տպ. Կուսիլ. էջ 22, 9, տպ. Վենետ. էջ 612, 25. Իսկ Ստեփանի Տար. կը լինենուս. Արաբերէն malabî զիմաց Տար. Տայեթի Տայեթիներն մէջ իւշը կը սպասուէր որ ըլլայ, ԹԳ դարուն՝ Տուշ: Ցեռ վերը՝ թիւ 7.]

35) Մուս. բեմ, ամպիւն. (Գր. Տղայ, Ողբ ի վերայ ամանն Երուսաղէմի՝ յամի 1187.) արաւ. مینبار minbar.

36) Մուս. միտք. միտք. Կուստովանիւն (Վարջ Հարանց, Ոսկիւ. մեկն. Ի Գործն Աւար. Եւստիլ թէ Կետայ քան ԹԱ դար.) արաւ. مايدان maidan.

37) Մուս. մարտիկ, վկայագիր. (Ստեփ. Ուս. տպ. փար. 1859, Բ, էջ 138. ԹԳ դար.) արաւ. ماثون maθun մարտիկ, վկայական:

38) Մաշուրայ. տնու պարտիզնի (Գիրք Վաստ. ժ. Գ. գաղթ.) արաբ. ۛاااااااااااااااااااا (տե՛ս Fränkel, p. 129.)

39) Մաշիթ, (Նաեւ. ۛااااا, ۛااااا) մաշմե- տականաց պղծատուն. (Ներս. Շնորհ. ժ. Գ. դար. Մատթ. Ուռհ. ժ. Գ. դար. Միջ. Ասոր. ապ. Ե-րուսաղ. 1870, էջ 405, 475, ժ. Գ. դար եւն.) արաբ. ۛااااا masjid.

Հայերէնի ձեւըն սաճնէն նման է պրս. mazgît, (Nöldeke, Pers. Stud. II. 37.) Լմինս. նաեւ ասոր. masgeðâ, mazgeðâ.

40) Մի՛հ-Լ. (Մի՛հ-Լ.) ծանրութեան չափ. (Ալարք Հարանց, Գիրք Վաստ. ժ. Գ. դար.) արաբ. لآااااااااا չափ 1/2 տրամի, ոսկերգրամ եւն: — Տես նաեւ Անտիա Շիրակ. ապ. Գասոկան. էջ 29, Եան. 2:

41) Մի՛ր-Կ. (ընթերցիք mkrad?) գործ- արաբ. (Ալիսար. եւ Գանձ. ժ. Գ. դարէն ետքը.) արաբ. ۛاااااااااااااااااااا miqrâð.

42) Յաւանգ, (ընթերցիք hunab) Մ. Գորհ. ժ. Գ. դար, էջ 19 Գաւանգ. Ալարք Հարանց, Բժշկարանք՝ ժ. Գ. ժ. Ե. դար.) արաբ. ۛااااا Գանգուայ. (Գաւանգ):

43. Նու. պայտ. (Ալարգան, ժ. Գ. դար.) արաբ. لآااااا na'f.

44) Նու. դազաղ. (Մաշուրոց՝ միջնէ ժ. Գ. կամ՝ ժ. Գ. դար. Ալիսար. եւ Գանձ., Ոսկի. ժ. Գ. դարէն ետքը.) արաբ. ۛاااااااااااااااااااا na'ð.

45) Նու. շու. (ընթերցիք noba, դրծ. Նու. շու.) շրջան, կանոնաւոր դարձ (քերական,) (Մեթիթ. Հերացի, էջ 95 Եան. ժ. Գ. դար.) արաբ. ۛاااااااااااااااااااا noba.

46) Նու. խոս. որմ Կանոնաւոր, Դարհանկ, կանոն, (Գր. Նարեկ. ժ. Գ. դար. Ներս. Շնորհ. ժ. Գ. դար.) դեղադիր. (Հմմտ. Յաւանգուան Մեթ. Հերացուցի Գրոց, ապ. Անեան, 1832, էջ 144.) արաբ. ۛاااااااااااااااااااا nusya.

47) Շու. (արմ. Է. շ.) պարկ. (Գիրք Վաստ. ժ. Գ. դար. Երզնկացի՝ ժ. Գ. ժ. Գ. դար. Մարթին լիհ. ժ. Գ. դար.) արաբ. ۛااااا ðallâq պարկ խոտը (կամ վարանկի), մանուղ մուրալու: Այս բառն նաեւ Դ. թուրք. Գ. 39 եւ Բ. Մակ. Թ. 8 ալ կը գործածուի, ու ք յոյն է ۛااااا (ձորձ, կրեւա) եւ փորթիոն (պատգարակ): Արդեօք այստեղ ուրիշ բառ մըն է: Զբոսարանեան այս նշանակու- լանիքը կուտայ բառին ուս, թիկունք. պարկի բառաշարք. Իսկ Է. շու. լուսային Տա- մար՝ ուսին վրայ առնուլ, կրել: Եթէ բառս արդէն հին կտակարանի մէջ կը

գործածուի, պէտք է որ արաներէնէ կամ պարսկերէնէ առնուած ըլլայ: Լմինս. Fränkel, p. 82 որ կ'ենթադրէ թէ արա- բերէն ðallâq օտար ծագում ունի:

48) Շու. փորք՝ անուշահոտ սեխ. (Մեթ. Գորհ. էջ 58: ժ. Գ. դար.) արաբ. ۛااااا ðamamâq.

49) Շու. Է. շու. միգրահիթ, շարակ. (Բժշկարանք՝ ժ. Գ. ժ. Ե. դար. Ներս. Շնորհ. ժ. Գ. դար. Ալարգան, ժ. Գ. դար.) արաբ. ۛااااا ðarâb. նաեւ նոր-պարսկ., քրդերէն, պիղ. եւ պալ.

50) Շու. շու. վայրի հոսում արգիթ. (Անն. Բառ. շունի այս բառն, պլ միջն շու.) արաբ. ۛااااa ðumra, ասոր. ðumra (Երկրավարանք, հրո. Լակարտ.) եւ ðamra.

51) Շու. (ծագած չէ, ձեւէ) Շու. բառին մէջ, պլ Գր. Շու. շու. (Ոսկի. ժ. Գ. դարէն ետքը.) գաղղեղ-պարակ, արաբ. ۛااااa ðab qawqawq: Հի. Գր. նկատմամբ տեւ, Անն. Բառ. Գր. բառին սահ:

52) [Ուրու, (արմ. Ե. շ.) (Երգ. Երգոց, Ա, 13. Յայտ. ժ. Գ. 13. Երգերմ, Փերն եւն.) ըստ հնչման չէ յարմարի արաբ. ۛااااa ðuqûd ողկոյց բառին:]

53) Պալ. (ընթերց. balçam) (Մեթիթ. Հեր. էջ 80 եւն. ժ. Գ. դար.) արաբ. ۛااااa balçam = փէլլա.

54) Պալ. բաճն. (ընթերց. badinjâ, baden- jan.) մղախնձոր, սմուռ, անձ. " ۛاااաա ۛاااաա (Բժշկարանք՝ ժ. Գ. ժ. Ե. դար, վարդան, ժ. Գ. դար. Մեթ. Հերացի, ժ. Գ. դար.) արաբ. պարսկ. անձ. ۛااااa badinjân, solasuum melougona" (Lûw, Arâb. Pâ, p. 188.)

54 b') Պալ. բա. (ընթերց. ba...) գրաստը, արձանք. (Ներս. Լամբ. ժ. Գ. դար.) արաբ. ۛاااa baqara արբառ, ասոր. baqra հօտ, երբ. baqâr արբառ, նախիր արբառոց:

55) Պալ. (ընթերց. brkâ.) Կազակ. (Գիրք Վաստ. ժ. Գ. դար.) արաբ. ۛاااaa birka.

56) Ջու. (ընթերց. juab.) պատասխան. (Երզնկ. պարս. արաբ. ۛااااa jâvâb.

57) Դու. (անկ. Ե. շու., Ե. շու., Ե. շու.) (Տոնաց, պլ լուսային ժամանակներէ.) արաբ. ۛااااa raihan, rehan.

††††† Այս բառն հոնիսակ շեղմամբ թիւ Թին մէջ դրած է, եւ շուգնով կարգը շեղմով յաշորդ յառ- տակ բառն թիւ Թա նշանակած է, դժուրով օտարութեան մէջ թէ Թ. 54 եւ 55 քանոնում մէջ պիտի գն տեղով (էջ 259, Եան. 1): Մենք ուղղելով այս շեղ- թուցիցը՝ Թ. 54ն նշանակման, որպէս զի յաշորդ թուցու կարգը օտարակալ է. Թ. Թ. Թ. Թ.

58) Թ. Գ. Սրոշ Թշնո (Գրիգ. Տրայ) ԺԲ դար. Ոսկեր. Մեհն. Եսայ. եւ Ա. Տիմ. 8, սար. Արեւետ. 1862, Ա. էջ 66, 24.) արար. ۵۱۹ rāya դրօշ:

Չի կրնար սպասուիլ որ արարելէն փոխառեալ բառ մը գտնուի Ոսկերերանի Մեհն. Ես. եւ Պաւլոսի Թղթոց մէջ, որ է դարու Թարգմանութեան կրօնական լեզուին: Այս տեղն է. «Անդէն զարդուցն արտ. եւ ժամանակ մէնթանաց (»), անդ սեթեւեթեալ եւ անդէն պերեւեթեալ. » բայց այս ամենեւին չի գտնուիր յուրարեւելի մէջ: Այս կտորն լուսանցքի գրութիւն կամ դիտողութիւն մըն է նախընթաց նախադասութեան՝ «անդ Հանդերձքն պատճառեալքս = յուն. օքեէ Եձ փոլուտելի ւմάτια. Եւ այս լուսանցագրութիւնն Տիեզերոց դարուն է:

59) Ռոմբնէ. (ընթերց. radiaj.) խէժ, ռեօնի. (Գիրք Վաստ. ԺԳ դար.) արար. راتياج rātiaj, որ յունարէն յիշուցի = Հայ. ուտօն (Հին Կտ.) բառն ատուած է:

60) [Ռոմբ. Նիզակ (Մատթ. Ուռհ. ԺԲ դարու.) չի յարմարի բառ հնչան արար. رومب արատ. rombā բառին:

Հմնն. Լաբուր ծորսփորոս նիզակար. (Ոսկեր. Մեհն. Յովհ. Բ. Ե դար.) եւ Լաբուր քերոթոս քարնետելու գործիքն ունետուելու քար. (Եղեհ. ԺԳ. 11, 13.) 61) Ռոմպ. (ընթերց. rub) քարու գրան. (Բարսեղ Մաշէ. ԺԳ դար.) արար. رومب rub:

62) Ռոմբ, Լոմպ. (ընթերց. rub) Թանձրեփ քարացու, օշորակ. (Գիրք Վաստ. ԺԳ գար. Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ դար.) արար. رومب rubb.

63) Սալա. կորով. (Ոսկեր. ԺԲ դարէն ետքը.) արար. ܣܠܐ salā, սար. ܣܠܐ salā, Էրր. ܣܠܐ:

64) Սալա. (Տմնն. Մե. Գոշ՝ ԺԲ դար. Աւակէ, էջ 102; *Սալա եւ Հողմանց (= Տողմանց) իտասովան եղնն, թէ որսացաք վրանն եւ գորտուան եւ կերպր. ») արար. ܣܠܐ salā բառէ: Հմնն. միջին-լատ. sacer, իտալ. sagro, գաղղ. sacre, միջին-բարձր-գերմ. sackers, միջին-լատ. sārre, քրդերէն sakkar եւն, զարմը կը յիշէ Hehn, Kulturpfl. III, p. 537. Հայերէնին մէջ սովորաբար քաղէ եւ շահն (պրսկ.) կը գործածուին:

Իսկ Սոփոն. Բ. 14 սոփոն ընթերցուածն՝ պետք է արտաքին կարգալ, ինչպէս ունի յընթ. χόρακας.

65) Սալա. (ընթերց. sabr) Հալուէի դասէ Տիւրքը. (Գիրք Վաստ. ԺԳ դար. Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ դար. Ոսկեր. ԺԲ դարէն ետքը.) արար. ܣܒܪ sabr Հալուէի Տիւրք. (Löw, Aram. Pfl. p. 426.)

66) Սալա. (ընթերց. sadab.) (Գիրք Վաստ. ԺԳ դար.) ռուսացէն բառ ֆեթեւոյ (Չ. Գ. Ժ. 42 = πύργον), արար. ܣܕܒܐ sadāb (կայ նաեւ sadāb) պարսկ. sadāb (Vullers սիսլամա sūdāb կը գրէ) կամ sazāb.

67) Սարաթ. կենդանակերպ խեցեփանի. (սար բառ ան Երջնացւոյ՝ ԺԳ—ԺԵ դար.) արար. ܣܪܬܐ saratā, սար ܣܪܬܐ saratā.

68) Սալա. լեռ. (Բժշկ. ԺԳ—ԺԵ դար. Ոսկեր. ԺԲ դարէն ետքը, արար. ܣܪܐ sārā.

69) Սալա. արկղի. (Մ. կաղ. Ժ դար. Միք. Ասորի. Գիրք Վաստ. ԺԳ դար. եւն.) արար. ܣܘܢܘܩ sūdūq, աւելի լաւ՝ sūdūq, Տմնն. ռուս. sundukū, Թաթար. sandeq, բարեւ. sūdā daga (տես Ahlqvist, Kulturwörter, 116.) Նաեւ պալլաւեան լեզուց մէջ մտած է բառն. տես Miklosteb, Türk. Elem. II, p. 50.

70) Սարվա. (միայն Զախ. կը յիշէ.) բայ, ձիւտածակի տակ (hexadactylus), արար. ܣܘܪܝܗ sūrijā. (Löw, Aram. Pfl. p. 174.)

71) Փարթ. կուրան. (Գեանագ. էջ 83, 10) արար. ܦܪܩܘܢ փրգոն.

72) Քալա. (միայն Զախ. կը յիշէ.) պիտակ աքիս. արար. կարակ, անկ. ܩܐܩܘܡ qāqum, քրդերէն՝ kak'um (Justi, Gram. 68.) պաշտ. ܩܐܩܘܡ qāqum. Wörterb. 199.)

Հմնն. Բուղանդ, էջ 263 քալի (պիտակ աքիսի մերթէ մաշուակ.) որ կը ծագի *քալա (պիտակ աքիս. գղ. hermine) բառն, (արեւոց փոխանակ կալա բառի մը) Այս գեպերն մէջ արարեցեալ փոխառեալ չի կրնար ըլլալ:

73) Բալ. դարան, (Մատթ. Ուռհ. ԺԲ դար.) արար. ܩܐܩܘܡ kamin.

74) Բուղանդ. կարմրագորշ. (Գիրք Վաստ. ԺԳ դար.) արար. ܩܘܪܐܝܩ kumait.

75) Խալա. (Խալա.) սիսլամ. (Գիրք Վաստ. ԺԳ դար. Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ դար.) արար. ܩܘܪܐܝܩ kurrāḡ, սար. kurrāḡ (Löw, Aram. Pfl. 226.)

Հին Հայերէն ք, ր (b, d) Տնչանց ք, ր (p, t) եւ Տին Հայ ք, ր (p, t) Տնչանց ք, ր (b, d) այլափոխուելուն նկատմամբ միտ դնելու է որ այս երեւոյթը կը տեսնուի նոր փոխառութեանց վրայ, իսկ Տին ժամանակ փոխառեալ

ձաներուն եւ նախանց մէջ պատմական ուղղա-
գրութիւնը կը պահպանէ՝ նաեւ քեր Տնչուան ար-
դէն փոխուած կըս Սյուպես որ երբ ծր կամ
Գ. Գարուց մատենագիր մը պատմական ուղղա-
գրութեան կը հետեւի, կը գրէ Abu-Bekr աւ
Նաճըր զ Էլեմեդայ Տեա (էլ 19)՝ «Սրաբոր»
համ. «Իսրայիլ» (Այսրայիլ, էլ 68.) միջոցեւ
եթէ իւր Տնչուան հետեւէր՝ պիտի գրէր «Բուս-
գոր»⁴ (Միջ. Սար. էլ 891, զոր փարբալու
է bubak 's.) հմմտ. Ալ-Կոթի փե. Ալ-Կոթի, Ջադի
փե. Ջադիլ քա Isabell (Ապրգան, էլ 144,
141.) Միջ. Սար. ճիւղ. ճիւղ. Մուհամմ. Սեֆեթի,
փե. Սուլեյման, Սեֆեթի (Միջ. Ս. 476 եւն.)
Պարպոսի փե. Պարպոսի Balduin (Ապրգան, 110
եւն. Միջ. Սար. 445.) Պերքան փե. Ռեդդոն
քա Bertraa (Ապրգան, 114, 115.) Բուլ, Բուլ
քա Paine (Միջ. Սար. 492, 514, 524) եւն.
Ի հարկէ ոչ ամէն տեղ՝ ուր ք գրուած է փե.
դ եւն, կրնանք ձայնափոխութիւն մ'ենթադրել,
բայ ի բազմաթիւ տարաբանութիւնն եւ արանգ-
ման կամայականութիւններն եւ ձայնական
գրութեան տարբերութիւնն՝ հայերէնն ասոր
լեռներ արեւելք ժամանակ ըլէ մ'ալ ազատ կը
շարժի: Այսպէս արդէն չին ու Նոր կտակա-
րանի մէջ եւ յետոյ միշտ՝ Իսրայիլ կը գրուի փո-
խանակ Իսրայիլ (David.) միջնագ ապրէն Սեբեոս
կը գրէ եւ յետոյ ալ միշտ՝ Մուհամմ. փե. Մու-
համմ. (Muhammad.) քա զեւեդ (էլ 64, 149)
Valid անունը կը գրէ Ալմի. Թովմ. Աբդուռի՝
գճաճաճ կը գրէ Անուր եւն: Նոյնը կը տեսնենք
Նաեւ այլ բառերու մէջ, ինչպէս՝ կոտոր քա Կո-
րաք. գայնճ: Այս բառը կրնայ յարչ-հայերէն
ըլլալ եւ՝ այն տեսնի կարգադրու է քա՛նը՝ kavad,
իսլայ կրնայ նաեւ մայրապետութեան ժամանա-
կէն յատուղ փոխուեալ ըլլալ. եւ այս արեւելիս
մէջ իսլայ փերքաճաճանկի ու ասոր փե. ք ասորին
այնպէս մտած ըլլալուն է՝ ինչպէս «Մահմետ»,
եւ՝ «Մահմա», աստուանց մէջ:

4 Արտար (էլ 80) հետեւապէս Արտարտ կը գրէ:
Միս զեւեդ արեւել է որ անուանը մէջ արտ. Ան-
պիլ զեւեդ Թովմ. Մեծապետուց քա՛նը՝ Արտար կը անու-
նուի. միայն արեւմտ ճիւղ. Արտարտ (էլ 108). ինչպէս
եւ՛ք՝ նաեւ զեւեդ. (էլ 68.) միջնագ Ապրգան՝ Արտար-
էլ գրէ: Արտար 1038 արդէն կըս արեւմտագրութեան մէ-
ջէն (Brosset, Ruines d'As. I, 20) գրուած է Արտարտ
փերքաճաճ Աբլարի (Ablyarib):
5 Հայերէնն արդերեւի թուի մէ հեթանոսը՝ ը
կրնար ներկայանել, թուի մէ հասն ալ՝ անկատար կեր-
պով: (պոյգե Թ, է հարգապարտներն Բ, է Թեւեղում.)

ԱՍՏՈՒՆՆԵՐԱՆԸ

ՔՆՆԻ ՄԸ ՀՐԱՅՈՒՆՆԵՐԱՆԸ

2. Թովմ. Մեծապետուց յիշատակարանը. հր-
տարանկէց իւր յիշատակարանով նախապէս նուա-
նանաց ճիւղ. ազ. Թ. Արար. 1988, Փար. 8՝ ճար. 88:
ԳճՆՆ է 1864.1

Թն. Մեծապետուց պատմութիւնը, զոր Ա.
Լաճնապարեան Արգ. հրատարակած է ի Փարիզ
(Պատմութիւն Լանկ. Թամարայ եւ յաճորաց
խրոյց եւն. Փարիզ 1860) եղած էր՝ ինչպէս կ'ըսէ
յիշատակարանին մէջ՝ իրան անուագրի Ի՛նչ՛միսանի
Մատենագրութեան եւ կրկնագրի մ'որ Փարիզէ հայ
ձեռագրաց կարգին մէջն է, եւ է համաձայնալ
ընթացիկականութիւն Վենետիկ շարս ձեռագրաց:
Լաճնապարեան իւր հրատարակութեան մէջ գուրս
թարուցած է Մեծապետուց իւր Պատմագրութեան
փերքէ կ'ըսէ երեք զբոհներն, որ կը խախտի կեր-
պոսի վերաբերեալ 144) ին յիշատակարանին կարգադրու-
նաբանութիւնն վրայ: Այս անուագրութեան անընչա-
կամար է, թերեւ վրան կը արժանի չէր համա-
բարձ հրատարակիչը այն յաճախով անած ալ քննել
իւր հրատարակութեան մէջ. զանէ չեղէ կարծիք
որ շատերը իւր ձեռագրին մէջ վրան կը այս մա-
տերն ալ կ'անարդի իւր Երանապետութեան մէջ
(էլ 5-6.) Յիշատակարանը կ'աննիք նաեւ Ա.Է-
նետիկ ձեռագրաց մէջ, ինչպէս յայտնի է անկէ որ
մեծանուն բանասէրն ձ. Ղ. Ա. Ալիսան բանասէրն
մեծ կարգին առած գրուած է իւր «Արարտարան»,
մէջ (այս. Արտար. 1890, էլ 215, 216, եւն.)
Մեր մատենագրարանի Թ. 82 ձեռագիրն ալ Մեծա-
պետուց Պատմութեան կից ունի սր գրութեանն,
ինչպէս նաեւ Մեծապետուց փերքագրութիւնը, որ
կը գտնուի այլ ձեռագրաց մէջ ալ:

Աստուին անուան է արեւելի որ պիտի Յիշատար
կարանս ի ըստ կ'ընծայէ ծանօթ բանասէրն Ա. Կո-
տանեանց, որ իւր հրատարակութեան հիմն առած է
Պեմ. Ա. Եղեանցի ձեռագրին՝ որ է Թոյնգիւնայ
Պատմագրութեանց եւ գրուած 1688 թուականին
Այս ձեռագրին 1886ին ընթացիկականով դրս գրուե-
ններն, յետոյ ուրիշ ձեռագրաց հետ ալ բազմա-
տեղ կրցած է. այսպէս՝ Էմիլիանայ երկու ձեռա-
գրաց հետ, որոնց մէջը 1864ին գրուած է ի ճիզդն:
Այս համեմատութեան արդիւնքն՝ այսինքն ձեռա-
գրաց տարբերութեանց ետեւաները՝ գրուածն են
յէլ 88.

Այս հրատարակութիւնը մէկը կը նկատենք
իրեն նախործայ օրինակ մը սպառազայ անթողական
հրատարակութեան Մեծապետուց պատմագրու-
թեան, ինչպէս կը խոստանայ նոյն իոյ ինքն հրա-
տարակիչն յառաջաբանութեան մէջ՝ գրելով՝ «Յի-
շատակարանի վերջում կար եւ յստանին մը յիշու-
րակարան Թովմայի աշակերտի՝ Արարտարի Արարա-
նայ»

* Այս եւ յաճոր շատուղ մտն եւ մտնում
իտական ճնմագատութեան արեւելքին, որ կը գտնուի
Յիզդնի Նախորդ Թուրքան մէջ (տես է անգլէս Անու.
1893, Թ. 3, էլ 88 եւն. 548տ. նաեւ 1898, Թ. 6,
էլ 142-147 և էլ Թ. 7, էլ 205-209.)